

A narrativitás szerepe a valóság reprezentációjában*

A narrativitás természetének vizsgálata módot ad arra, hogy elgondolkodjunk a kultúra, sőt meglehet, maga az emberi lényeg természetéről is. Oly természetes az a késztetés, hogy elbeszéljünk, s oly elkerülhetetlennek látszik, hogy a narráció formájában számoljunk be mindarról, ami a valóságban történt, hogy a narrativitás csak olyan kultúrákban jelenthetett problémát, amelyekből hiányzott, vagy ott, ahol – ahogy az a jelenlegi nyugati intellektuális és művészi kultúra egyes területein történik – a narrativitást programszerűen tagadják. A kultúra velejáró általános jellemzőjeként felfogva a narratíva és a narráció sokkal inkább egyszerű ténynek tűnik, mint problémának. Ahogy a néhai Roland Barthes (akinek hiánya nagyon is fájó) megjegyezte, a narratíva „egyszerűen olyan, mint maga az élet ... internacionális, korhoz és kultúrához nem kötött”.¹ Eszerint a narratíva nemhogy nem jelent problémát, de épp mintha választ adna arra az általános emberi kérdésre, hogy hogyan lehet a tudást szavakba önteni,² hogyan lehet az emberi tapasztalatot olyan formában megfogalmazni, ami felruházható általános emberi jellegű s nem kultúrához kötött struktúrákból építkező jelentéssel. Nem vagyunk képesek teljes egészében megérteni egy másik kultúra specifikus gondolati sémáit, sokkal kevesebb nehézséget okoz azonban az, hogy megértsünk egy másik kultúrából származó történetet, bármennyire egzotikus is legyen számunkra az az adott kultúra. Ahogy Barthes mondja, „az elbeszélés *lefordítható* lényegbevágó deformáció nélkül”, ahogy egy lírai költemény vagy filozófiai diskurzus nem.

Ez azt sugallja, hogy az elbeszélés távolról sem csupán egy kód a sok közül, melyeket egy kultúra a valóságról szerzett tapasztalatok jelentéssel való felruházására használ, hanem olyan metakód, emberi univerzálé, melynek segítségével a kultúrák közölni tudják egymással egy közösen átélt valóság természetéről szerzett élményeiket. Az elbeszélés, mondja Barthes, a világról gyűjtött tapasztalatunk és az ezt a tapasztalatot a nyelv eszközeivel leírni kívánó törekvésünk között születik meg, „állandóan jelentést közvetít ahelyett, hogy az elmesélt események egyszerű másolatát

* A fordítás alapjául szolgáló kiadás: White, Hayden: *The Value of Narrativity in the Representation of Reality*. In: *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1987. 1-25.

¹ Barthes, Roland: *Introduction to the Structural Analysis of Narratives*. In: *Image, Music, Text*. Trans. Stephen Heath. New York, 1977. 79.

² A narratív, a narráció szó a latin *gnārus* („tudni”, „ismeretségben állni”, „szakértő”, „képzett” stb.) és *narrō* („kapcsolatba hozni”, „elmondani”), valamint a szankszkrit *gnā* („ismerni”) töből származik. Ugyanaz a tö a γινώριμος („megismerhető”, „ismert”). Lásd: Boisacq, Emile: *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*. Heidelberg, 1950. Köszönetet mondok Ted Morrisnak (Cornell University), nagy etimológusaink egyikének.

adná.” Ebből az következne, hogy az elbeszélő képesség hiánya vagy a narráció tudatos elutasítása a jelentés hiányát vagy annak elutasítását jelzi.

De miféle jelentés hiányzik illetve utasítatik vissza? Ha megvizsgáljuk, hogyan alakult az elbeszélés sorsa a történetírás történetében, megtudhatunk erről valamit. A történeszeknek nem feltétlenül kell narratív formát választaniuk ahhoz, hogy a valóságról alkotott igazságait közölhessék. Választhatnak más, nem elbeszélő, sőt kifejezetten antinarratív reprezentációs formákat is, mint például a meditációt, az elemzést vagy az epitomét. Tocqueville, Burckhardt, Huizinga és Braudel, hogy csak a modern történetírás legprominensebb mestereit említsük, egyes történeti munkáikban visszautasították a narráció alkalmazását, feltételezhetően azért, mert abból indultak ki, hogy azoknak az eseményeknek a jelentése, melyekkel foglalkozni kívánnak, nem ragadható meg az elbeszélés formájában.³ Megtagadták, hogy a múltból egy történetet meséljenek el, pontosabban szólva, nem egy jól jelzett felütéssel, középső és befejező résszel rendelkező történetet írtak; az általuk vizsgált folyamatokra nem húzták rá azt a formát, amit általában elbeszélésként szokás értelmezni. Miközben elmondták a valóságról szerzett észleleteiket, illetve azt, amit ők annak tartottak, nem narrativizálták az általuk vizsgált bizonyítékokban, illetve az azok mögött meghúzódó valóságot, nem öntötték egy történet formájába. Példájuk alapján megkülönböztethetünk olyan történeti diskurzust, amely elbeszél, s olyat, ami „narrativizál”, azaz olyat, ami nyíltan rátekint a világra és jelenti észleleteit, s olyat, ami úgy tesz, mintha a világot magát beszéltetné, mégpedig egy történet formájában.

Az az elv, hogy a narratívát sokkal inkább az eseményekről való beszélés módjának kell tekintenünk, mint a reprezentáció formájának – legyenek azok az események akár valóságosak, akár képzeletbeliek –, a közelmúltban körvonalazódott a diskurzus és a narráció viszonyáról folytatott vitában, melyet a strukturalizmus megjelenése, Jakobson, Benveniste, Genette, Todorov és Barthes munkássága váltott ki. Eszerint a narratíva egy olyan beszédmód, melyet – ahogy Genette fogalmaz – „bizonyos kizárások és korlátozó feltételek” jellemeznek, melyeket a diskurzus „nyitottabb” formái nem követelnek meg a beszélőtől.⁴ Genette szerint Benveniste

³ Lásd: Tocqueville, Alexis de: *Democracy in America*. Trans. Henry Reeve. London, 1838.; Burckhardt, Jakob Christoph: *The Civilization of the Renaissance in Italy*. Trans. S. G. C. Middlemore. London, 1878.; Huizinga, Johan: *The Waning of the Middle Ages: A Study of the Forms of Life, Thought and Art in France and the Netherlands in the Dawn of the Renaissance*. Trans. F. Hopman. London, 1924.; Braudel, Fernand: *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. Trans. Siân Reynolds. New York, 1972. Lásd még: White, Hayden: *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore, 1973. (a továbbiakban: White); Kellner, Hans: *Disorderly Conduct: Braudel's Mediterranean Satire*. *History and Thought* 18, no. 2. (1979) 197-222.

⁴ Genette, Gerard: *Boundaries of Narrative*. *New Literary History* 8, no. 1. (1978) 11. (a továbbiakban: Genette) Lásd még: Culler, Jonathan: *Structuralist Poetics: Structuralism, Linguistics, and the Study of Literature*. Ithaca, 1975. 9. fejezet; Pettit, Philip: *The Concept of Structuralism: A Critical Analysis*. Berkeley and Los Angeles, 1977.; Jean-Louis Baudry, Philippe Sollers és Julia Kristeva tanulmányai a *Théorie D'ensemble* (Paris, 1968.) című kötetben; Scholes, Robert: *Structuralism in Literature: An Introduction*. New Haven and London, 1974. 4-5. fejezet; Todorov, Tzvetan: *Poétique de la prose*. Paris, 1971. 9. fejezet; Zumthor, Paul: *Langue, texte, énigme*. Paris, 1975. 4. k.

bizonyította, hogy „bizonyos nyelvtani formák, mint például az «én» névmás (és az abban rejlő implicit «te»), a névmási «indikátorok» (bizonyos mutatónévmások), a határozói indikátorok (például az «itt», «most», «tegnap», «ma», «holnap» stb.) és legalábbis a francia nyelvben bizonyos igeidők, mint például a jelen idő, a befejezett jelen és a jövő idő csak a diskurzusban használhatók, míg elkülönül ettől a szigorú értelemben vett narratíva, melyet az egyes szám harmadik személy, a múlt idő és a befejezett múlt kizárólagos használata jellemez.”⁵

A diskurzus és a narratíva közötti ezen különbségtétel természetesen kizárólag a diskurzus két módja nyelvtani ismertető jegyeinek elemzésén alapszik, miszerint az egyik mód „objektivitását” és a másik „szubjektivitását” mindenekelőtt „nyelvi kritériumok” alapján határozhatjuk meg. A diskurzus „szubjektivitását” a beszélő „én” explicit vagy implicit jelenléte adja, mely ént „csak a diskurzust folytató személlyel azonosíthatunk”. Ezzel szemben a „narratíva objektivitását a narrátorra való mindenféle utalás hiánya” hordozza. A diskurzus „narrativizálása” nem jelent mást, fogalmazhatjuk meg Benveniste-tel együtt, mint hogy „többé nincs jelen «narrátor». Az események kronologikus rendben jelennek meg egy történet formájában. Senki sem beszél. Látszólag az események maguk mesélnek.”⁶

Hogyan alkothatunk olyan diskurzusokat, amelyekben „az események látszólag maguk mesélnek”, főként ha olyan eseményekkel van dolgunk, melyeket kifejezetten valóságosaknak s nem képzeletbelieknek tekintünk, ahogy az a történeti reprezentáció esetében is fennáll?⁷ A bevallottan képzeletbeli eseményeket elénk táró diskurzusoknál, melyekben ezek az események a fiktív diskurzus „tartalmát” alkotják, nem merül fel sok probléma. Hiszen miért ne lehetne képzeletbeli történeteket olyan formába önteni, mintha „azok maguk mesélnének”? Miért is ne, hiszen a képzelet világában még a kövek is beszélhetnek – mint például Memnon oszlopa, amikor a nap sugarai megérintették. De a valóság eseményei nem beszélhetnek, nem mesélhetnek. Azok egyszerűen csak vannak; azok lehetnek egy diskurzus tárgyai, beszélhetnek róluk, de ők maguk nem lehetnek elbeszélők. A történeti diskurzus kései feltalálása az emberiség történetében és fenntartásának nehézségei a kulturális hanyatlás korszakaiban (mint például a korai középkorban) amellet szól, hogy az az elképzelés, miszerint a valóság eseményei „maguk mesélhetnek”, vagy hogy azok úgy reprezentálhatók, mint amelyek „maguk elmondják saját történetüket”, nagyon is mesterkéltnél. Az effajta fikció nem okozott problémát mindaddig, míg a történet elmondójának nem kellett különbséget tennie valóságos és képzeletbeli események között; az elbeszélés csak azután válik problematikus, miután az események két rendje áll az elbeszélő rendelkezésére mint a történetek és az elbeszélés lehetséges komponensei, és az elbeszélésnek a diskurzus során a kétfajta rendet szigorúan elkülönítve kell tartani. Amit mi mitikus elbeszélésnek nevezünk, még nem különí-

⁵ Genette 8-9.

⁶ Genette 9.cf.; Benveniste, Emile: *Problems in General Linguistics*. Trans. Mary Elizabeth Meek. Coral Gables, Fla., 1971. 208.

⁷ Lásd: Mink, Louis O.: *Narrative Form as a Cognitive Instrument*. In: Canary, Robert H. – Kozicki, Henry (Ed.): *The Writing of History: Literary Form and Historical Understanding*. Madison, Wis., 1978. (bibliográfiával a történetírás narratív formájának problémájáról); Gossman, Lionel: *History and Literature*. Uo.

tette el a valóságos és a képzeletbeli események két egymástól elkülönülő rendjét. Az elbeszélés csak akkor válik problémává, ha egy történet formájába akarjuk rendezni a valóságos eseményeket. Azok ugyanis nem kínálják tálcán magukat mint történeteket, s épp ezért oly nehéz őket narratív formába önteni.

Mit is jelent tulajdonképpen a „történeti feljegyzések” kaotikus formájában előtűnő megjelenő eseményekben avagy azok mögött meghúzódó „igaz történet” feltárása, a „valódi történet” felfedezése? Milyen óhaj manifesztálódik, milyen vágy nyer kielégítést abban a képzetben, hogy a valóság eseményeit megfelelő módon megjeleníthetjük, ha egy történet formális koherenciájának jegyeit mutatjuk fel? Ezen óhaj, ezen vágy enigmáján keresztül bepillantást nyerhetünk a diskurzusok narrativizálásának általános kulturális funkciójába, annak a láthatóan univerzális törekvésnek a pszichológiai hátterébe, mely szerint nemcsak elbeszélünk, de szükségesnek tartjuk, hogy magukat az eseményeket ruházzuk fel a narrativitás ismérveivel.

A történetírás különlegesen jó terep arra, hogy elgondolkodjunk a narráció és a narrativitás természetéről, mivel itt a képzelt, a lehetséges utáni vágyunknak versenyre kell kelnie a valóságos, a ténybeli kényszerítő erejével. Ha a narrációt és a narrativitást eszköznek tekintjük a képzelt és a valóságos követelményei között húzódó konfliktus áthidalására, kezelésére vagy megoldására egy diskurzuson belül, ráérezhetünk mind a narrativitás vonzóerejére, mind az annak elutasítása felé ható erőkre. Ha minden kétséget kizáróan valóságos eseményeket nem narratív formában is reprezentálhatunk, milyen is az a valóság, mely magától értetődően a reprezentáció narratív formáját kínálja, vagy amelyről legalábbis ezt feltételezzük? Hogyan nézne ki a történeti valóság nem narratív reprezentációja? E kérdésre válaszolva nem feltétlenül jutunk el a narrativitás természetéről felvetett probléma megoldásához, de képet alkothatunk arról, miért vonzódunk afelé, hogy az inkább valóságosnak, mint képzelmenek tekintett események reprezentációjára a narrativitást tartsuk alkalmasnak.

Szerencsére nagy bőséggel állnak rendelkezésünkre a történeti valóság reprezentációjának nem narratív formái. A modern történetírás doxája szerint a történeti reprezentációnak három alapvető fajtája létezik – az évkönyv, a krónika és maga a történetírás; az első kettő „történetiségének” hiányait épp az adja, hogy nem sikerül az általuk tárgyalt eseményeket teljes narratív sorba rendezniük.⁸ Természetesen a narrativitás önmagában nem elegendő ahhoz, hogy e három formát elkülönítsük egymástól. Ahhoz, hogy események elmondása, múltbeli avagy múltbeli valóságos eseményeké is, tényleges történetírásnak minősüljön, nem elegendő, hogy az a narrativitás minden jegyével rendelkezzen. Ezen túl a reprezentációnak vállalnia kell a bizonyítékok tárgyilagos kezelését, s tiszteletben kell tartania az események eredeti sorrendjét mint olyan fő vonalat, melyet nem szabad semmibe venni egyetlen esemény okká vagy okozattá való minősítésénél sem. Általában elmondható, hogy nem elegendő az, ha a reprezentáció valóságos, s nem képzeletbeli eseményekkel foglalkozik, s az sem, ha az eseményeket a kronologikus rendnek megfelelően taglalja.

⁸ Helykímélés céljából a történetírás történetének konvencionális felfogásának reprezentánsaként csak egy műre utalok: Barnes, Harry Elmer: *A History of Historical Writing*. New York, 1963. (a továbbiakban: Barnes) 3. fejezet, mely a középkori nyugati történetírást tárgyalja. Scholes, Robert – Kellogg, Robert: *The Nature of Narrative*. Oxford, 1976. 64., 211.

Azokat nemcsak regisztrálnia kell eredeti megtörténtük kronológiájának kereteiben, hanem az eseményeket el kell beszélnie, azaz bennük struktúrát, a jelentés egyfajta rendjét kell feltárnia, mellyel azok pusztán szekvenciasor mivoltukban nem rendelkeznek.

Az évkönyvekből nyilvánvalóan hiányzik ez a narratív elem, hiszen azok csak az események listáját foglalják magukban a kronológiai sor rendjében. A krónikák ezzel szemben, úgy tűnik, törekszenek a narrativitásra, egy történet elbeszélésére, de a legtöbb esetben nem sikerül megvalósítaniuk azt. Pontosabban szólva, a krónikát rendszerint a narratív lezárás hiánya jellemzi. Nem befejeződik, hanem egyszerűen csak véget ér. Belekezd egy történet elmesélésébe, de azután *in medias res* abbahagyja a krónikaíró jelenébe érkezve; bizonyos dolgok megoldatlanul, illetve a történetmesélés normái szerint megoldatlanul maradnak.

Míg az évkönyvek a történeti valóságot úgy állítják eléünk, mintha a valóság eseményei nem egy történet formájában mutatkoznának meg, a krónikaíró úgy reprezentálja a valóság eseményeit, mintha azok az emberi tudat számára befejezetlen történetek formájában jelennének meg. A hivatalos álláspont szerint azonban bármennyire is objektíven jár el a történész az eseményekről szóló híradásban, bármennyire is aprólékosan vizsgálja meg a bizonyítékokat, bármennyire is pontosan helyezi el időben a *res gesta*t, ha a valóságot nem egy történet formájában állítja eléünk, műve nem lehet teljes értékű történeti munka. Ahol nincs elbeszélés, mondja Croce, ott nincs történelem sem.⁹ Peter Gay pedig, Croce relativizmusával homlokegyenest ellenkező nézőpontból, ugyanolyan kategorikusan fogalmaz: „A történeti elbeszélés elemzés nélkül triviális, a történeti elemzés elbeszélés nélkül tökéletlen.”¹⁰ Gay formulája a történeti reprezentációban az elbeszélés követelményének kanti egyoldalú elvére megy vissza, miszerint – Kant gondolatait parafrázálva – a történeti narratívák elemzés nélkül üresek, míg a történeti elemzések narratívák nélkül vakok. Így aztán feltehetjük a kérdést: Milyen fajta tudást nyújt a narráció a valóságos események természetéről? Milyen fajta vakságot tud eloszlatni a narrativitás a valósággal kapcsolatban?

A következőkben az évkönyvvel és a krónikával foglalkozom mint a történeti reprezentáció formáival, de nem mint tökéletlen történetírói munkákkal, ahogy azokat általában értelmezni szokták, hanem mint a történeti valóság lehetséges koncepcióinak speciális tennékeivel, mint olyan koncepciókkal, melyek sokkal inkább a modern történetírás formájában megvalósulni látszó, teljes következetességgel felépített történeti diskurzus alternatívái, mintsem annak tökéletlen előzményei. Ennek során mind a történetírás, mind a narráció problémájára fény derül, s megvilágosodhat, mit is értek a kettejük közötti kapcsolat pusztán konvencionális jellegén. Az érvelés során kibontakozó tétel, úgy gondolom, az, hogy a valóságos és a képzeletbeli események közötti különbségtétel, mely mind a történelem, mind a fikció modern felfogásának alapját képezi, a valóság olyan felfogásán alapszik, amely

⁹ White 318-385.

¹⁰ Gay, Peter: *Style in History*. New York, 1974. 189.

„az igazat” csak abban az esetben azonosítja „a valósággal”, ha ki lehet mutatni benne a narrativitás jellemzőit.

Ha mi, a modern idők emberei beletekintünk a középkori évkönyvekbe, akaratlanul is megdöbbenünk az évkönyvírók nyilvánvaló naivitásán; s hajlunk ennek magyarázatáért arra, hogy az évkönyvíró tudatosan nem akarta, illetve nem volt arra képes, avagy vonakodott attól, hogy az események vertikálisan, évenkénti felsorolás formájában rögzített együttesét egy lineáris/horizontális folyamattá alakítsa. Más szóval, valószínűleg elriaszt bennünket az, ahogy az évkönyvíró nyilvánvalóan képtelen arra, hogy a történeti eseményeket mint elmondásra, elbeszélésre váró történeteket lássa. A valódi történeti szemlélet kíváncsi szerint azonban nem azt kell megkérdeznünk, hogy hogyan és miért nem írt az évkönyvíró „narratívát”, hanem hogy a valóságnak milyen felfogása készítette őt arra, hogy mindazt, amit végül is valóságos eseménynek tekintett, évkönyv formájában reprezentálja. Ha válaszoltunk erre a kérdésre, talán megérthetjük azt is, miért vált problematikussá számunkra most, a mi kulturális közegünkben a narrativitás.

A *Scriptores* sorozatban megjelent *Monumenta Germaniae Historica* első kötete tartalmazza az *Annals of Saint Gall* évkönyv szövegét, azon események listáját, amelyek Galliában történtek a 8., 9. és 10. században.¹¹ Bár ez a szöveg „referenciális” jellegű és az időbeliség egyfajta reprezentációját adja¹² – márpedig Ducrot és Todorov ezeket tekinti a narratíva jellemzőinek –, mégsem rendelkezik egyetlenegy olyan tulajdonsággal sem, amelyet általában egy történet fogalmával kapcsolunk össze: nincs központi témája, sem jól jelzett eleje, közepe és vége, nincs benne fordulópont, és nincs azonosítható elbeszélő. S ami számunkra elméleti szempontból a legérdekesebb a szövegben, az az, hogy nem tételez fel semmiféle szükségszerű kapcsolatot a benne szereplő egyes események között. A 709-734 közötti időszakra vonatkozóan például a következőket találjuk:

- 709. Kemény tél. Gottfried herceg meghalt.
- 710. Kemény év és szűkös termés.
- 711.
- 712. Mindenfelé árvíz.
- 713.
- 714. Pippin, a palota majorja meghalt.
- 715. 716. 717.
- 718. Károly nagy pusztítást vitt végbe a szászok között.
- 719.
- 720. Károly harcolt a szászok ellen.
- 721. Theudo kiűzte a szaracénusokat Aquitániából.

¹¹ *Annales Sangallenses Maiores, dicti Hepidanni*. Ed. Ildefonsus ab Arx. In: *Monumenta Germaniae Historica. Series Scriptorum*. Ed. George Heinrich Pertz. 32 vols. Hanover, 1826.; új kiadás: Stuttgart, 1963. 1:72 ff.

¹² Ducrot, Oswald – Todorov, Tzvetan: *Encyclopedic Dictionary of the Sciences of Language*. Trans. Catherine Porter. Baltimore, 1979. 297-299.

722. Bő termés.
 723.
 724.
 725. Először jöttek szaracénusok.
 726.
 727.
 728.
 729.
 730.
 731. Áldott Bede, a presbiter meghalt.
 732. Károly harcolt a szaracénusok ellen Poitiers-nél szombaton.
 733.
 734.

Ez a felsorolás azonnal egy szétbomlás előtt álló kultúrába, a szorongató szűkösség társadalmába, a halál, pusztulás, árvíz és éhínség által fenyegetett emberi csoportok világába helyez bele bennünket. Minden esemény szélsőséges, s a megörökítésre való kiválasztásuk implicit szempontja liminális [*liminal*] jellegű. Az alapvető szükségletek – élelem, biztonság a külső ellenséggel, a politikai és a katonai vezetőréteggel szemben – s az a félelem, hogy kielégítésükre nem nyílik mód, áll az érdeklődés középpontjában; de arról nem esik szó, hogy az alapvető szükségletek s azok kielégítésének feltételei között milyen kapcsolat áll fenn. Magyarázat nélkül marad az, Károly miért harcolt a szászok ellen, ahogy az is, miért hozott az egyik év „bő termést”, míg a másik „mindenfelé árvizet”. A társadalom eseményei nyilvánvalóan a természeti eseményekhez hasonlóan átláthatatlanok. A fontosság és nem fontosság ugyanazon rendjébe rendeződnek. Úgy tűnik, egyszerűen megtörténnek, s fontosságuk elválaszthatatlanul kapcsolódik össze azzal a ténnyel, hogy feljegyezték őket. Valójában egész jelentőségük mindössze abban látszik állni, hogy megörökítésre kerültek.

S arról fogalmunk sincs, ki jegyezte fel őket; s arról sem, hogy mikor. Az a 725-ről szóló rész, miszerint „*először jöttek szaracénusok*”, azt sugallja, hogy a feljegyzésre legalábbis a szaracénusok második jövetele után került sor, s ez mintha megfelelné az igazi narratívával szemben támasztott követelményeknek; de nem a szaracénusok jövetele és kiűzésük a feljegyzés tárgya. Károly harca „a szaracénusok ellen Poitiers-nél szombaton” megörökítésre kerül, de a harc kimenetele már nem. S a „szombat” megjelölés anúgy is zavaró, mivel sem a hónap, sem a nap nincs megadva. Túlságosan sok az elvarratlan szál – nincs körvonalazódó cselekmény – s ez furcsa, ha nem egyenesen zavaró egy történetet váró és konkrét információk után áhítózó modern olvasó számára.

Továbbá felfigyelhethetünk arra, hogy a feljegyzésnek nincs igazi felütése. Egyszerűen elkezdődik a „címmel” (de cím-e ez igazán?), *Anni domini*, ami az időpontok és az események két oszlopa fölött áll. Vizuálisan ez a cím összeköti a dátumok bal oldali és az események jobb oldali oszlopát egy olyan jelzést [*signification*] ígérve, amit mitikusnak tekinthetnénk, ha nem arról lenne szó, hogy az *Anni domini* egyszerre utal bennünket a Szentírásban megjelenő kozmologikus történethez

s ahhoz a kalendáriumi konvencióhoz, amelyet a nyugati történészek még mindig használnak történeteik egyes egységeinek a jelölésére. Nem szabad a szöveg jelentését elhamarkodottan a mitikus kerethez kötni, mely abból bomlik ki, hogy a szöveg az „éveket” „az Úr éveinek” nevezi, mivel ezek az „évek” szabályos rendszerességgel váltják egymást, ami viszont idegen a keresztény mítosznak az eseményeket tiszta hiposztatikus rendbe foglaló (Teremtés, Bűnbeesés, Megtestesülés, Feltámadás, Második eljövétel) szemléletétől. A kalendárium rendszerezettsége az elbeszélés „realizmusát” hordozza, azt az igényt, hogy valóságos, s ne képzeletbeli eseményekkel foglalkozzék. A naptár az eseményeket nem az örökkévalóság idejében, nem a *kairotikus* időben, hanem a kronologikus időben helyezi el, úgy, ahogy azokat az ember átéli. Ennek az időnek nincsenek csúcs- és mélypontjai; az, fogalmazhatunk így is, mellérendelő jellegű és végtelen. Nincsenek benne megszakítások. Az időpontok felsorolása teljes akkor is, ha az események listája nem az.

Végezetül az évkönyv nem fejeződik be, pusztán csak véget ér. Az utolsó bejegyzések a következők:

1045.; 1046.; 1047.; 1048.; 1049.; 1050.; 1051.; 1052.; 1053.; 1054.; 1055.; 1056. Henrik császár meghalt; és fia, Henrik került hatalomra. 1057.; 1058.; 1059.; 1060.; 1061.; 1062.; 1063.; 1064.; 1065.; 1066.; 1067.; 1068.; 1069.; 1070.; 1071.; 1072.

Az évek felsorolásának folytatása a feljegyzés végén sugallja a sorozat folytatását ad finitum, vagyis inkább a Második Eljövételig. De nincs egy történettől elvárható konklúziója. De hogyan is lehetne, hiszen nincs központi téma, amiről egy történetet lehetne elmesélni?

Mindazonáltal kell lennie egy történetnek, hiszen egészen biztosan van benne cselekmény – feltéve, hogy cselekményen azon összefüggések struktúráját értjük, melyek a feljegyzésben szereplő eseményeket jelentéssel látják el azáltal, hogy egy integrált egész részeként azonosítják őket. Itt azonban nem a Bűnbeesésnek és az (emberiség jobbik része) Megváltásának bibliai mítoszára utalok, hanem a szöveg bal oldali oszlopában megadott évlísta, amely koherenciát és teljességet ad a lejegyzett eseményeknek azzal, hogy megtörténtük éve alá jegyzi fel őket. Az évek listája tehát az a jelölt, melynek a jelölőjét a jobb oldali oszlopban megadott események adják. Az események jelentése nem más, mint az e lista formájában történő megörökítésük. Úgy gondolom, éppen ezért az évkönyvíró a legkevésbé sem érezhette a modern tudós aggodalmát amiatt, amit mi hiányoknak, diszkontinuitásnak, a feljegyzett események közötti okozati összefüggés hiányának neveziünk. A modern tudós teljességet és kontinuitást keres az események rendjében; az évkönyvíró mindkettőt megtalálta az évek szekvenciájában. Melyik a „reálisabb” szemlélet?

Ne felejtjük el, hogy nem „az álmodó világában mozgó” [*oniric*] és nem is „gyermeki” jellegű [*infantile*] diskurzussal van dolgunk. Lehet, hogy egyáltalán nem is nevezhetnénk diskurzusnak, mégis van benne valami, ami arra emlékeztet. A szöveg „létezőt” idéz fel, sokkal inkább az emlékezet, mint az álom vagy a fantázia terén mozog, „a valóságos”, s nem „a képzelt” jegyeit viseli magán. Valójában teljesen racionálisnak – s első pillantásra meglehetősen körültekintőnek – tűnik az a

nyilvánvaló szándéka, hogy csak olyan eseményeket jegyezzen le, amelyek megtörténtéhez nem férhet kétség; eltökélten kerüli, hogy spekulatív úton kikövetkeztetett tényekre hivatkozzon, s nem bocsátkozik fejtegetésekbe arról, hogy az események valójában hogyan kapcsolódnak egymáshoz.

A modern értékelők kommentárt fűztek ahhoz, hogy az évkönyvíró megörökítette a 732-es poitiers-i csatát, de nem említette meg az ugyanazon az évben lezajlott tours-i ütközetet, amely pedig – tudja ezt minden iskolás gyermek – „a világtörténet tíz nagy csatájának” egyike.¹³ De még ha tudott is az évkönyvíró a tours-i csatáról, milyen jelentéstartalom miatt kellett volna lejegyeznie? Csak a mi, Nyugat-Európa ezt követő történetét ismerő szemléletünk rendezi az eseményeket hierarchiába a világtörténelmi jelentőség alapján, de még így is azok jelentősége sokkal inkább csak nyugat-európai, mint világtörténelmi, ami mutatja, hogy a modern idők történészei mennyire hajlamosak arra, hogy az eseményeket nagyon is kultúrához kötött, s egyáltalán nem univerzális nézőpont alapján rangsorolják.

Ez az igény és készítés az események fontosságbeli osztályozására egy adott, a saját történelmét író kultúra vagy csoport szempontjából az, ami lehetővé teszi a valóság eseményeinek narratív reprezentációját. Az eseményeket pusztán feljegyezni olyan sorrendben, ahogy történtek, egészen biztosan sokkal inkább „univerzális”. Azon a minimális szinten, amit az évkönyvek képviselnek, az, amit a feljegyzésekbe belefoglaltak, teoretikus szempontból sokkal fontosabb a narráció természetének megértéséhez, mint az, ami kimaradt belőlük. Ez azonban felveti azt a kérdést, hogy mi a funkciója azon évek felsorolásának, melyekben „semmi sem történt”. Minden narratíva, bármennyire is „teljesnek” tűnik, bizonyos események együttesét feltételezi, amelyek bekerülhettek volna abba, de mégis kimaradtak; ez éppoly igaz a képzeletre, mint a valóságra alapozó narratívákra. Ez aztán elvezet bennünket ahhoz a kérdéshez, hogy a valóságnak milyen fajta fogalma hatalmaz fel bennünket a valóság narratív reprezentációjának azon konstrukciójára, melyben mindenekelőtt a folyamatosság, s nem a diszkontinuitás a diskurzus szervezőelve.

Ha elfogadjuk, hogy ezt a diskurzust a valóságos utáni vágy fűti – ahogy el kell ezt fogadnunk, ha az évkönyveket a történeti reprezentáció típusai között meg akarjuk őrizni –, arra a következtetésre jutunk, hogy az a valóság olyan felfogásának a terméke, melyben a társadalmi rendszer, amely egyedül lehetne az események fontossági sorrendjét meghatározó diakritikus tényező, csak minimális szinten van jelen az író tudatában, vagyis inkább csak a hiányának révén szerepel a diskurzus szerkezetét meghatározó tényezőként. Minden tekintetben a zűrzavar természeti és emberi erői, az erőszak és a pusztítás állnak a figyelem előterében. A feljegyzés sokkal inkább minőségekről, mint cselekvőkről szól, olyan világot állít elénk, melyben az események megtörténnek az emberekkel, s nem az emberek formálják az eseményeket. 709 telének keménysége, a 710-es esztendő megpróbáltatásai és a termés csekély volta abban az évben, az árvizek 712-ben és a halál fenyegető jelenléte az, ami állandó rendszerességgel visszaköszön, hiányoznak a cselekvő ember tettei. A megfigyelő számára a valóság melléknevek képében jelenik meg, melyek erősebbek a főneveknél, s módosítva ez utóbbiakat ellenállnak azok determináltságának.

¹³ Barnes 65.

Károlynak sikerül szétvernie a szászokat, harcol ellenük, és Theudonak sikerül még a szaracénusokat is kiűznie Aquitániából, de ezek a tettek a létezés ugyanazon rendjébe látszanak tartozni, mint a természeti események, melyek vagy „bő” vagy „szűkös” termést hoznak, s ugyanolyan felfoghatatlannak tűnnek.

Az események fontosságát vagy jelentőségét hordozó alapelv hiányát mindenkéltől az események jobb oldali oszlopában levő hiányok jelzik, például a 711-es évnél, amikor – úgy látszik – „nem történt semmi”. A vizek túlságos bőségét hozó 712-es esztendőt olyan év előzte meg és olyan is követte, amelyben „nem történt semmi”. Ez Hegel megjegyzését juttatja eszünkbe, miszerint az emberi boldogság és biztonság időszakai fehér foltok a történelemben. De ezeknek a fehér foltoknak a jelenléte az évkönyvíró feljegyzésében az ellentét erejével segít ráéreznünk, milyen erővel hat a narratíva készítése arra, hogy minden hiányt betöltsünk, hogy az idő destruktív hatalmáról szóló rémálmainkat uraló üresség, szükség és elnyomott vágy fantáziaképei helyett a kontinuitás, koherencia és a jelentés képét vázoljuk fel. Az évkönyvíró olyan világot tár elénk, melyben a szükség mindenhol jelen van, melyben a szűkölködés a lét alapszabálya, s melyben a szükségletek kielégítésének egyetlenegy ágense sem létezik, vagy azok hiányoznak, illetve a halál közvetlen fenyegetésének árnyékában élnek.

Egyfajta lehetséges meglegedettség azonban implicit módon jelen van az évek felsorolásának bal oldali oszlopában. Ennek a listának a teljessége hitet tesz az idő, legalábbis „az Úr éveinek” teljessége mellett. Ebben nincs szűkölködés: az évek peregnek kezdetüktől, a Megtestesülés évétől kezdve, s megszakítatlanul gördülnek potenciális végpontjuk, az Utolsó Ítélet felé. Ahhoz, hogy az események felsorolása hasonló rendszerességet és teljességet nyerjen, hiányzik egyfajta társadalmi centrum képze, mely ezeket az eseményeket egymáshoz képest elhelyezné, s azokat etikai vagy morális jelentőséggel felruházná. Bármiféle társadalmi centrum tudatának a hiánya az, mely megakadályozza, hogy az évkönyvíró osztályozza az eseményeket, melyeket mint a történet történeti terepének elemeit tárgyalja. S ez a hiány zárt ki, illetve hiúsított meg részéről bármifajta törekvést arra, hogy munkáját narratív formába öntse. Efféle centrum nélkül Károly hadjárata a szászok ellen csak harc marad, a szaracénusok inváziója csak jövetel, s az a tény, hogy a poitiers-i ütközetet szombaton vívták, csak annyira fontos, mint az, hogy az ütközet egyáltalán lezajlott. Ez azt bizonyítja számomra, hogy Hegelnek igaza volt abban, hogy egy igazi történeti reprezentációnak nem pusztán egy bizonyos formában, azaz narratív formában kell testet öltenie, hanem bizonyos tartalmat, mégpedig egyfajta politikai-társadalmi rendet is hordoznia kell.

Az Előadások a világtörténet filozófiájáról című művének bevezetésében Hegel a következőket írja: „A történelem egyesíti nyelvünkben az objektív és a szubjektív oldalt, s jelentése éppúgy a *historia rerum gestarum*, mint maguk a *res gestae*, éppúgy a sajátlagosabban megkülönböztetett történelem-elbeszélés, mint maga a megtörtént, a tettek és események. A két jelentésnek ezt az egyesülését magasabb rendűnek kell tekinteniünk, mintsem külső esetlegességnek; azt kell hinnünk, hogy a történelem-elbeszélés egyidejűleg jelenik meg a tulajdonképpeni történeti tettekkel és eseményekkel; valamilyen belső közös alap fakasztja őket együtt. Családi emlékek, patriarkális hagyományok érdekesek a családon, a törzsön belül. *Allapotuk egyforma*

alakulása [kiem. – H. W.] nem tárgya az emlékezetnek; de kiváló tettek vagy sorsfordulatok Mnemosynét éppúgy képek fogalmazására serkentheti, ahogyan szeretet és vallásos érzés a fantáziát ilyen alaktalanul kezdődő vágy alakítására szólítja fel. De csak az állam hoz olyan tartalmat, amely nemcsak alkalmas a történelem prózájára, hanem azt magát ugyanakkor létre is hozza.¹⁴ Hegel ezután különbséget tesz „mélyebb érzelmek”, mint például a „szeretet” vagy a „vallásos szemlélet és alakulatai” és „az állam külső egzisztenciája” között, melynek „ésszerűek a törvényei és erkölcsel”. Az utóbbi, mondja „nem teljes Jelen; teljessé válásához értelmének a múlt tudatára van szüksége”. Ezért van az, folytatja, hogy vannak olyan periódusok, melyek „talán tele voltak forradalmakkal, vándorlásokkal, a legmerészebb változásokkal”, mégis „objektív történelem nélkül valók”. S ennek oka az, hogy „nem mutatnak fel szubjektív történelmet, nincs történelem-elbeszélésük”.

„Nem mintha – jegyzi meg – az ilyen időszakokra nézve az elbeszélés véletlenül elveszett volna; hanem azért nincs róluk elbeszélésünk, mert ilyen nem létezhetett. Csak az olyan államban, amelyben megvan a törvények tudata, vannak tiszta tettek, s velük együtt létezik egy rájuk vonatkozó tudat világossága, s ebből adódik a képesség és a szükséglet ama tettek illetén megőrzésére.” Valódi események narratívája esetén tehát fel kell tételeznünk, hogy léteznie kell egy olyan tárgynak, amely tevékenységének feljegyzésére ösztökél.

Hegel véleménye szerint az efféle feljegyzés megfelelő tárgya az állam lehet, de az állam számára absztrakció. Az a valóság, amely kínálja magát a narratív reprezentációra, nem más, mint a vágy és a törvény közötti konfliktus. Ahol nem létezik a törvény uralma, nem létezhet semmiféle tárgy vagy esemény sem, amely a narratív reprezentációt kívánná. Ez persze olyan kijelentés, amit nem lehet empirikusan sem igazolni, sem cáfolni; ugyanakkor mint ígéretes előfeltételezés vagy hipotézis lehetővé teszi, hogy elképzeljük, hogyan teremtnének meg a „történetiség” és a „narrativitás” alapjai. S lehetővé teszi számunkra azt a feltételezést, hogy egyikük sem létezhet egy jogi szubjektum fogalma nélkül, olyan szubjektum nélkül, mely mint cselekvő személy, cselekvő erő és a történeti narratíva tárgya jelenik meg e narratíva mindenfajta megjelenési formájában, kezdve az évkönyvekkel, a krónikákon át a történeti diskurzusnak általunk ismert modern, sikeres vagy sikertelen megvalósulási változataiban.

A törvény, legalitás vagy legitimitás kérdése nem merül fel az *Annals of Saint Gall* évkönyvének általunk tárgyalt részeiben; legalábbis az emberi törvényeké nem. Semmi sem utal arra, hogy a szaracénusok jövetele bármiféle korlát áthágását jelentené. Mivel minden, ami megtörtént, nyilvánvalóan Isten akaratából történt, elegendő azt egyszerűen feljegyezni az „Úr évének” megfelelő helyén. A szaracénusok jövetele és Károly szászok elleni harca egyforma morális jelentőséggel bír. Nem tudjuk, hogy az évkönyvíró vajon kiegészítette-e volna az események listáját, és megfelelt-e volna azon események narratív reprezentációjára ösztökélő kihívásnak, ha egy adott társadalmi rend fenyegetettségének és az anarchiába való süllyedés

¹⁴ Hegel, G. W. F.: *The Philosophy of History*. Trans. J. Sibree. New York, 1956. 60-63. Magyarul: *Előadások a világtörténet filozófiájáról*. Fordította: Szemere Samu. Bp., 1966. 123-124.

lehetőségének tudatában írt volna, melyekkel szemben a törvény rendszerét mutathatta volna fel.

Mihelyt azonban felismerjük ezt a Hegel által feltárt közvetlen kapcsolatot törvény, történetiség és narrativitás között, meglepődve tapasztalhatjuk, hogy mily gyakran feltételezi a narrativitás, akár a képzeletre, akár a valóságra épülő formájában, egy olyan jogrendszer létét, amelynek ellenében vagy amelynek képviseletében lép fel az adott narratíva. Ebből viszont arra következtethetünk, hogy a narrativitás általában, tekintsük akár a népmesét vagy a regényt, akár az évkönyvet vagy a teljes értékű „történetírás”-t, összefügg a jog, a legalitás, a legitimitás, azaz általánosabban fogalmazva a hatalom kérdésével. S valóban, ha egy pillantást vetünk arra a formára, amelyet az évkönyv után a teljes értékű történetírás felé tett első lépésként szokás értelmezni, vagyis a krónikára, ez a gyanú csak megerősítést nyer. Minél inkább tudatosan viszonyul a történelemhez a történeti munka szerzője, legyen szó bármilyen formájú munkáról, annál inkább a társadalmi rendszer és az annak alapjaként szolgáló jogrendszer, a jog autoritása és igazolása, illetve az arra leselkedő veszélyek állnak figyelmének előterében. Ha igaza van Hegelnek abban, hogy a történetiség mint az emberi létezés különálló módja elképzelhetetlen valamiféle jogrendszer előfeltételezése nélkül, amelynek viszonylatában meg lehet konstruálni valamely jogi szubjektumot, úgy a történeti tudat, a tudatnak az a formája, mely szükségét érzi annak, hogy a valóságot mint történelmet értelmezze, csak a jog, a legalitás és legitimitás, stb. iránti érdeklődésével definiálható.

A társadalmi rendszer iránti érdeklődés, mely rendszer nem más, mint törvények által szabályozott emberi viszonylatok összessége, teszi lehetővé, hogy érzékeljük azokat a feszültségeket, konfliktusokat, harcokat és azok különböző feloldásait, melyek megtalálhatók a valóságról mint történelemről alkotott bármely reprezentációban. Ez elvezet bennünket ahhoz a gondolathoz, hogy a történeti tudat erősödése és fejlődése, mely együtt jár a narratív képesség erősödésével és fejlődésével (megfigyelhető ez a krónika és az évkönyv műfajának különbségeiben is), valamiféle összefüggésben áll azzal, hogy a jogrendszer mennyire áll a figyelem középpontjában. Amennyiben valamennyi teljes értékű történet, bárhogyan is definiáljuk ezt a jól ismert, de elméletileg nagyon is körülhatárolatlan entitást, egyfajta allegória, mely valamiféle tanulság felé mutat, avagy olyanfajta fontossággal ruház fel eseményeket, legyenek azok akár valóságosak, akár képzeletbeliek, amellyel azok pusztán időbeli egymásutánjukban nem rendelkeznek, úgy lehetségesnek tűnik azt a következtetést levonni, hogy minden történeti narratíva látens vagy manifeszt formában magában hordja az általa tárgyalt események erkölcsi értékelésének óhaját. Az egyén a jogrendszer formájában szembesül legközvetlenebbül azzal a társadalmi renddel, melybe emberi mivolta kiteljesítésére beleszületett; ha e jogrendszer státusát illetően kétértelműség és ambivalencia áll fenn, hiányzik az az alap, amelyhez viszonyítva az ember a közösségi vagy az egyéni múltból bármiféle összegzést is el akarhatna mondani. Ez tehát arra mutat, hogy a narrativitás, a tényekre építő történetelbeszélés esetén egészen bizonyosan, de valószínűleg a fikciónál is, szorosan kötődik – ha nem egyenesen annak eredménye – a valóság erkölcsi értékelésének igényéhez, azaz ahhoz a késztetéshez, hogy a valóságot azzal a társadalmi rendszerrel azonosítsuk, mely az általunk elképzelhető mindenfajta moralitás forrása.

Az *Annals of Saint Gall* évkönyvíróját láthatóan nem érdekli semmiféle emberi erkölcsi vagy törvényi rendszer. Az 1056-os bejegyzés, „Henrik császár meghalt; és fia, Henrik került hatalomra” magában hordja a narrativitás elemeinek csíráját. Igen, ez valóban elbeszélés, mely – annak ellenére, hogy az első esemény (Henrik halála) és a második (Henrik trónralépése) közötti, az *és* kötőszóval jelölt kapcsolat tisztázatlan marad – kerek egészet alkot a jogrendszer hallgatólagos dicsőítésével, azzal, ahogy az évkönyvíró magától értetődőnek tekinti a geneologikus öröklés szabályának érvényesülését a hatalomnak generációk közötti átadásánál. De ez a kis narratív elem, ez a „narréma” könnyedén lebeg a dátumok tengerében, s ez az utódlást magát mint a kozmikus rendszer egy elemét állítja elénk. Mi, akik tudjuk, mi várt a fiatalabb Henrikre a nemességgel és a pápákkal való konfliktusaiban az investitúra küzdelmek időszakában, amikor épp akörül folyt a harc, hogy a földön ki testesíti meg a legfőbb autoritást, zavarónak érezhetjük, hogy az évkönyvíró milyen szűkszavúan emlékezett meg erről az eseményről, mely későbbi morális és jogi következményeit tekintve oly lényeges volt. Az évkönyvíró által egyszerűen csak felsorolt 1057-72 közötti évek több mint elegendő „eseményt” szolgáltatottak a küzdelem kezdeti szakaszának jelzésére, több mint elegendő konfliktust ahhoz, hogy szükségesnek érezzük egy teljes értékű elbeszélés megkomponálását. De az évkönyvíró ezeket az eseményeket egyszerűen figyelmen kívül hagyta. Nyilvánvalóan úgy érezte, eleget tett kötelességének az évek pusztá felsorolásával. Mi lehet annak az oka, kérdezhetjük, hogy nem akart elbeszélni?

Az bizonyos, szögezhetjük le – Frank Kermode nyomán –, hogy az *Annals of Saint Gall* évkönyvírója nem volt jó naplóíró; s az efféle józan észre alapozott ítélet nyilvánvalóan helytálló. De a jó naplóírással való képtelenség elvben nem sokban különbözik az arra törekvő akarat hiányától. S a narrativitáshoz való viszonyulás tekintetében egy „rossz” narratíva még többet is elárulhat, mint egy jó. Ha igaz az, hogy az évkönyvíró rendetlen vagy lusta elbeszélő volt, fel kell tennünk a kérdést: mi hiányzott ahhoz, hogy megfelelő narrátor váljék belőle. Mi hiányzik beszámolójából ahhoz, hogy az általa adott kronológia történeti narratívává alakulhasson át?

Az események vertikális elrendezése önmagában arra vall, hogy az évkönyvíróban megvolt egyfajta metaforikus és paradigmatisztikus tudat. Nem szenvedett attól, amit Roman Jakobson „hasonlósági zavar”-nak [*similarity disorder*] nevez. Valóban úgy tűnik, a jobb oldali oszlopban felsorolt valamennyi eseményt azonos jellegűnek tekintette; mindegyikük az általa megörökített „valóság” általánosan jellemző szűkösségére vagy túltelítettségére utaló metonímia. A *különbözőséget*, az azonosságon belüli lényeges eltérést csak a bal oldali oszlop, a dátumok listája jelzi. Ezen dátumok mindegyike mint az Úr ideje teljességének és befejezettségének metaforája szerepel. Az ezt az oszlopot jellemző rendezett egymásutániságnak nincs megfelelője a jobb oldali oszlopban megörökített természeti és emberi jellegű eseményekben. Az évkönyvíró nem volt képes arra, hogy a lejegyzett események együtteséből narratívát konstruáljon, mivel hiányzott belőle az a képesség, hogy az eseményeket is ugyanazzal a fajta „propozícionális” jelleggel ruházza fel, mint amely implicit módon a dátumok

* Jakobson, Roman: Az afázia nyelvi tipológiája. In: Hang – jel – vers. Bp., 1969. 191. (A ford. jegyzete)

szekvenciájának leírásában jelen van. Ez a hiány emlékeztet arra, amit Jakobson „az érintkezés zavar”-ának [*contiguity disorder*] nevez, melyet a beszédben a „grammatikus hiánya” és egy diskurzusból „a grammatikai koordináció és szubordináció összekötő kapcsainak” szétesése jelez, mely kapcsok segítségével illeszthetők össze a „szóhalmok” jelentéssel bíró mondatokká.¹⁵ Évkönyvírónk természetesen nem szenvedett beszédzavarban – képessége jelentéssel bíró mondatok alkotására bőven bizonyítja ezt –, de nem volt képes arra, hogy a jelentéseket egymással behelyettesítse a szemantikus metonímiák láncolataiban, ami átalakíthatta volna az események listáját egy az időben fokozatosan átalakuló totalitásként értelmezett eseményekről szóló diskurzusá.

Az a képesség pedig, hogy az események összes elemét úgy tekintsük, mint amelyek a jelentés ugyanazon rendjéhez tartoznak, előfeltételez egyfajta metafizikai alapelvet, amely alapján a különbözőséget az azonosságok szintjére át lehet fordítani. Azaz feltételezi egy olyan „tárgy” létét, amely a feljegyzésben előforduló valamennyi eltérő mondat közös jelöltje lehet. Ha létezik ilyen tárgy, az az „Úr”, akinek „az évei” mint hatalmának manifesztációi jelennek meg, s ez a hatalom az indítóoka minden eseménynek. A leírás tárgya tehát az időn túl létezik, s ezért nem is lehet egy narratíva tárgya. Az következik ebből, hogy ahhoz, hogy narratíva születhessen, léteznie kell az Úrhoz hasonló szakrális valaminek, az Úr autoritásával és hatalmával felruházva, egyúttal azonban az időben létezve? Ha igen, mi lehet ez a hasonló valami?

Ennek a valaminek a természete, mely a jelentés központi szervező elve lehet egy olyan diskurzusból, mely a valóságról szól és struktúráját tekintve narratív jellegű, a történeti reprezentáció krónika néven ismert formájában tárul elénk. A történetírás történetével foglalkozók között általánosan elfogadott nézet az, hogy a krónika a történeti konceptualizálás „magasabb rendű” formáját és a történeti reprezentációnak az évkönyvnél előrehaladottabb típusát képviseli.¹⁶ Felsőbbrendűsége átfogóbb jellegében, az anyag „téma és réma” formájában történő rendezettségében és az erősebb narratív koherenciában ölt testet. A krónikának van központi tárgya is – egy egyén, város vagy vidék élete; valamiféle nagy témája, mint például egy háború vagy keresztes hadjárat; vagy valamely intézmény, mint például egy monarchia, püspökség vagy kolostor. A krónikát az évkönyvvel a diskurzus kronologikus szervező elve köti össze, s épp ez az, ami a teljesen kifejlett „történetírás”-nál kevesebbé teszi. Ez utóbbitól eltérően, s az évkönyvhöz hasonlóan a krónika is inkább csak véget ér, mint befejeződik; általában hiányzik az összegzés, annak a „jelentés”-nek a kifejtése, amelyet az események láncolatából várunk előhívni egy kerek történet esetén. A krónika tipikus formájában előírja a befejezést, de azután nem valósítja meg – ezért nem tekintették valódi „történetírás”-nak a középkori krónikákat azok 19. századi kiadói.

Tekintsük most azonban a dolgot más szemszögből. Tegyük fel, hogy a krónika nem a valóság reprezentációjának az évkönyvnél „magasabb” vagy kifinomultabb, hanem egyszerűen csak más formája, melyben az a vágy nyilatkozik meg, hogy a valóságnak valamiféle rendezett és teljes reprezentációját adják, ugyanakkor azonban ennek elméleti igazolása továbbra is hiányzik, így az – a további kifejtésig nevezzük

¹⁵ Jakobson, Roman – Halle, Morris: *Fundamentals of Language*. The Hague, 1971. 85-86.

¹⁶ Barnes 65. ff.

így –, teljesen indokolatlanban. Mit is jelent a rendezettségnek ez az erőltetése s (a részletek) teljességéről való gondoskodás, ami az évkönyvtől megkülönbözteti a krónikát?

A történeti reprezentáció krónika formájára példaként Rheimsi Richerus *Histoire de France* című, i.sz. 1000 (kb. 998) körül született munkáját választottam.¹⁷ Nem nehéz e szöveget narratívaként értelmeznünk. Van központi témája („a franciák konfliktusai”), valódi földrajzi középpontja (Gallia), valódi társadalmi centruma (Rheims érseki székhely, mely megosztott abban a kérdésben, hogy az érseki székre pályázó két jogkövetelő közül melyik igényei tekinthetők legitimnek), valódi kezdete (a szerző a világ történetének szinoptikus változatát adja a Megtestesüléstől kezdve egészen Richerus művének idejéig és helyéig bezáróan). A munka mégsem tekinthető – legalábbis a későbbi kommentátorok szerint – valódi történetírásnak, mégpedig két ok miatt sem. Először is az elbeszélés a kronológia rendjét követi, tehát az eseményeket megtörténtük sorrendjében ismerteti, ezért nem nyújt olyan fajta jelentést, amit a narrativitás szabályainak megfelelő elbeszélésnek szokás tulajdonítani. Másrészt – valószínűleg szintén az „évkönyvszerű” elrendezés következtében – az összefoglalás nem annyira befejeződik, mint egyszerűen csak véget ér; hirtelen végeszakad az érsekségre pályázó egyik jelölt elmenekülésével, ami az olvasóra hárítja azt a feladatot, hogy megtalálja az elbeszélés eleje és vége közötti összekötő kapcsolatokat. Az összefoglalás elér az író saját „tegnapjához”, hozzátesz még egy ténnyt az Inkarnációval kezdődő folyamathoz, s azután egyszerűen abbamarad. Ekképpen az olvasó (a mai olvasó) teljesen szokványos narratologikus elvárásai teljesítetlenek maradnak. A munka mintha egy cselekményt beszélne el, de azután saját létét *in medias res* megszünteti a talányos kijelentéssel: „Gregorius pápa felhatalmazza Arnulfust az érseki funkciók ideiglenes ellátására, arra várva, hogy a törvényes döntés majd vagy neki juttatja a jogot vagy megvonja tőle” (2:133).

S mégis Richerus tudatos elbeszélő. Nyíltan arról szól műve elején, hogy munkájában „mindenekelőtt írásban megörökíteni” szándékozik [ad memoriam recuere scripto specialiter propositum est] a franciák „háborúit”, „bajait” és „ügyeit”, mégpedig más összefoglalásoknál, különösen Rheims egy korábbi krónikásának, Flodoardnak az általa forrásként használt művénél magasabb szinten. Richerus megjegyzi, hogy szabadon merített Flodoard művéből, gyakran „más szavakat alkalmazott” az eredeti helyett és „teljesen átalakította a prezentáció stílusát [pro aliis longe diversissimo orationis scemate disposuisse]” (1:4). Belhelyezi magát egyfajta történetírói tradícióba is, idézve olyan klasszikusokat, mint Caesart, Orosziust, Jeromost és Isidorust mint a gallok korai történetére vonatkozó tekintélyeket, s azt sejteti, hogy saját megfigyelései oly mélységű bepillantást engedtek számára a tényekbe, mint senki másnak. Mindez a saját diskurzus meglétének tudatára utal, ami az *Annals of Saint Gall* megalkotójánál teljesen nyilvánvalóan hiányzik. Richerus diskurzusa egy megformált diskurzus, melynek narrativitása az évkönyvíróéval összehasonlítva épp annak a tudatosságnak a megnyilvánulási formája, amely a megformálásban szerepet játszik.

¹⁷ Richer: *Histoire de France*, 888-995. Ed. and trans. Robert Latouche. 2 vols. Paris, 1930-1937. 1:3, minden további utalást lásd zárójelben a szövegben (saját fordításomban).

Paradox módon azonban épp ez a tudatos formálás, mely Richerus munkáját a történeti narrativitás aspektusával ruházza fel, gyengíti történeti elbeszélésének „objektivitás”-át – a szöveg modern elemzői legalábbis általában ezt vallják. A szöveg modernkori kiadója, Robert Latouche például épp Richerus saját stílusának eredetiségével való büszkélkedését jelöli meg annak okaként, hogy Richerus nem valódi történelmet írt. „Végül is – jegyzi meg Latouche – Richerus *Története* pontos fogalmazásban [*proprement parler*] nem történetírás, hanem egy retorikai munka, melyet egy szerzetes állított össze, ... aki igyekezett Sallustius technikáit utánozni.” S ehhez még hozzáteszi: „Őt valójában nem a matéria [*matière*] érdekelte, melyet fantáziájához igazodó alakba öntött, hanem a forma” (1:XI).

Latouche-nak abban minden bizonnyal igaza van, hogy Richerus nem igazi történész, akit – a közhiedelem szerint – eltökélten a történelem egy periódusának „tényei” érdekelnek, de abban legalább ennyire biztosan téved, hogy a munka azért nem felel meg a történetírás követelményeinek, mert szerzőjét inkább a „forma”, mint a „matéria” foglalkoztatta. *Matéria* alatt Latouche természetesen a diskurzus jelöltjeit értette, azaz az egyenként vett eseményeket mint a reprezentáció tárgyait. De Richerust „a franciák konfliktusai [*Gallorum congressibus in volumine regerendis*]” (1:2) érdekelték, különösen pedig patrónusának, Gerbert rheimsi érseknek az érseki székhely felügyelete körül támadt csatározásai. Richerus nagyon is távol állt attól, hogy elsősorban a forma érdekelje a matéria avagy a tartalom helyett, valójában csakis ez utóbbi állt figyelmének előterében, hiszen ez a konfliktus saját jövőjét is érintette. Arra kívánt választ adni narratívájának összeállításakor, hogy hol keresendő a legitim jog Rheims érseki székhely ügyeinek intézésére. S joggal feltételezhetjük, hogy e konfliktus narratívájának megírására ösztönző impulzus nála valamilyen formában összefügg azzal a vággyal, hogy (mind íróként, mind cselekvő tényezőként) olyan autoritást képviseljen, melynek legitimitása teljes mértékben egyfajta kifejezetten történeti jellegű rend „tényeinek” feltárásán nyugodott.

S valóban, mihelyt regisztráljuk a hatalom motívumának jelenlétét ebben a szövegben, azonnal érzékeljük azt is, hogy a narratíva igaz voltra számot tartó igénye s maga a narráció igazolása milyen nagy mértékben az autoritáshoz mint olyanhoz való egyfajta viszonyulásra épül. A szerző által segítségül hívott első tekintély saját patrónusa, Gerbert; az ő autoritása gyúrta egybe az elbeszélést („imperii tui, pater sanctissime G[erbert], auctoritas seminarium dedit” [1:2]). Ezután következnek azok a klasszikus szövegek által képviselt „autoritások” (Caesar, Orosius, Jeromos és így tovább), melyekre Richerus a franciák korábbi történetének bemutatását alapozta. Jelen van Rheims történetének megörökítői mivoltában elődje, Flodoard „autoritása” is, akivel mint narrátor Richerus fel kívánja venni a versenyt, s akinek stílusát meg kívánja haladni. Ebben saját autoritására támaszkodik, Flodoard fordulata helyett „más szavakat” alkalmazva s „teljesen átalakítva a prezentáció stílusát”. S végül nemcsak a Mennybeli Atya autoritása van jelen, mint minden történés végső okáé, hanem Richerus saját atyjáé is (az egész kéziratot keresztül mint „p.m.” [*pater meus*] [1:XIV] utalva rá), aki a munka egy szegmensében centrális szerepet tölt be úgyis, mint olyan szemtanú, akinek az autoritására épül az adott rész.

Az autoritás problémája Richerus szövegét olyan módon hatja át, ahogy az az *Annals of Saint Gall* évkönyvírójánál fel sem merülhet. Az évkönyvírónak nincs

szüksége arra, hogy az események elbeszélését igazolja, hiszen az események mint egyfajta valóság manifesztációinak státusa teljesen problémamentes számára, nincs, ami azt megkérdőjelezné. S mivel nincs „kihívás”, nincs miért narrativizálni, nem szükséges, hogy az események „maguk beszéljenek” vagy hogy oly formában mutassuk be őket, mintha „maguk mondanák el történetüket”. Csak le kell őket jegyezni észlelésük sorrendjében, s mivel nincs kihívás, nincs elmondandó történet. Richerus azért narrativizált, mivel létezett ez a fajta kihívás. De nem azért nincs Richerus quasi narratív munkájának befejezése, mert a verseny nem dőlt el; hiszen valójában eldőlt Gerbert Ottó király udvarába való menekülésével és Arnulfusnak Gregorius pápa által Rheims érseki székébe történő beiktatásával.

Ami hiányzott a teljes diskurzív befejezéshez, a befejezés narrativizálásához, az az erkölcsi elv volt, amelynek fényében Richerus a befejezést akár igazságosnak, akár igazságtalannak minősíthette volna. A valóság maga döntött a konfliktusban úgy, ahogy az megtörtént. Valójában találunk bizonyos utalást egyfajta igazságtételre Otto király részéről, aki „felismerve Gerbert műveltségét és kiemelkedő tehetségét Ravenna püspöki székébe emelte őt”. De ez az igazságtétel már más helyen játszódik le, s egy másik király, egy másik autoritás műve. A diskurzus vége nem helyezi visszamenőleg sajátos megvilágításba a feljegyzett eseményeket, s nem lép fel azzal az igénnyel, hogy egyfajta, az eseményekben kezdettől fogva immanensen benne rejtő jelentést sugározzon beléjük. Nincs igazság, csak erő, jobban mondva csak egy olyan autoritás, mely különböző erők formájában jelenik meg.

Nincs más célom a történetírás és a narrativitás közötti összefüggésre vonatkozó ezen reflexiókkal, minthogy megvilágítsam a történeti diskurzus sztori elemei és cselekmény elemei közötti különbséget. Az általánosan elfogadott felfogás szerint a narratíva cselekménye egy olyan struktúrát feltárva a végső fázisban, amely az eseményekben mindvégig immanensen benne rejlött, egyfajta jelentéssel tölti fel a sztori szintet alkotó eseményeket. A történeti diskurzus megfelelő tartalmaként kínálózkodó valóságos események bármely narratív elbeszélésében tetten érhető ezen immanencia természetét kívánom feltárni. Ezek az események nem azért valóságosak, mert megtörténtek, hanem mivel először is emlékeznek rájuk, másodszor pedig beleilleszkednek egy kronologikusan rendezett szekvenciába. Ahhoz azonban, hogy azok elbeszélését valódi történetírásnak tekinthessük, nem elégséges, hogy előfordulásuk sorrendjében lejegyezzük őket. Ugyanakkor éppen az a tény, hogy megörökíthetők másképp is, a narrativitás szabályainak megfelelően, megkérdőjelezi autenticitásukat és alkalmasságukat arra, hogy a valóság megnyilatkozó jeleinek fogadjuk el őket. Ahhoz, hogy egy eseményt történetinek minősítsünk, lefolyásának legalább kétféle narratív variációját kell hogy adni tudjuk. Ha ugyanis nem lehetséges ugyanazon eseménysor leírásának kétféle verziója, a történésznek nincs miért magának vindikálnia az igaz összegzés érdemét. A történeti narratíva autoritása magának a valóságnak az autoritásával azonos; a történeti elbeszélés formába önti ezt a valóságot, és így kívánatosá teszi azért, hogy folyamatainak olyan formai koherenciát kölcsönöz, mely csak történetek sajátja.

A történelem tehát abba a kategóriába tartozik, amit „a valóságos diskurzusá”-nak nevezhetnénk „a képzeletbeli diskurzusá”-val avagy „a kívánt diskurzusá”-val szemben. A megfogalmazás szembeötlően Lacan-i ihletésű, de nem áll szándékomban

Lacan elveit mélyrehatóan követni. Pusztán azt kívánom hangsúlyozni, hogy megérthetjük a történeti diskurzus vonzerejét, ha felismerjük, milyen nagy mértékben teszi a valóságost kíváncsisággá, s alakítja át azt egy kívánt tárggyá, mégpedig azáltal, hogy a valóságosként bemutatott eseményeket olyan formai koherenciába gyúrja, amely a történetekre jellemző. Az évkönyvekkel szemben a történeti narratíva útján az „önmaga beszélő” valóság hozzánk szól, távolról hív bennünket (ez a távol pedig a formák világa), és olyan formai koherenciát tár elénk, amely felé mi magunk törekszünk. A történeti narratíva – ellentétben a krónikával – olyan világot tár elénk, amely végérvényesen „befejeződött”, megalkottatott, amely azonban mégsem bomlott fel, nem hullik darabjaira. Ebben a világban a valóság egyfajta jelentés maszkját hordja magán, melynek befejezettségét és teljességét csak elképzelni tudjuk, megtapasztalni nem. Amennyiben a történeti sztorikat befejezéssel, narratív lezárással lehet ellátni, valamiféle folyamatos cselekményt lehet bennük kimutatni, azok a valóságot az ideális illatával itatják át. Épp ezért lehet a történeti narratíva cselekménye zavar forrása, s ezért kell azt mindig mint az eseményekből „kihámozottat” s nem a narratív technikák által megalkotottat bemutatni.

A történeti narratíva cselekménye körüli zavarodottságot tükrözi az az általános megvetés, amivel a modern történészek arra a típusú „történetfilozófiára” tekintenek, melynek modern paradigmatis példáját Hegel adja. A történeti reprezentációjának ezt a (negyedik) formáját azért szokás elítélni, mert az semmi mást nem tartalmaz, mint cselekményt; eseménytörténeti elemei csak manifesztációk, a diskurzus céljából szolgáló cselekményszerkezet másodlagos szimptomái. Itt a valóság olyan szabályszerűség, rend és koherencia képét ölti magára, melyben nincs többé hely az emberi cselekvő számára, s mely a teljesség és befejezettség olyan fokát képviseli, mely sokkal inkább elrettenti, mint bátorítja a képzeletbeli azonosulást. A történetfilozófia cselekményében a különböző történelmek/történetek különböző cselekményei, melyek pusztán múltbeli regionális eseményeket beszélnek el nekünk, igazi valójukban, csak mint azon autoritás képei jelennek meg előttünk, mely egy morális univerzumban való részvételre hív fel bennünket, mely univerzum azonban, ha nem sztori formájában jelenne meg, semmiféle vonzerővel nem bírna.

Ez közel visz bennünket ahhoz, hogy megmagyarázzuk az igényt a valódi befejezésre a történeti reprezentáción belül, aminek hiánya miatt a krónikát csak tökéletlen narratívának tekintik. A történeti sztori befejezésének igénye – szól az általam javasolt formula – valójában a morális jelentésre való igény, azaz arra, hogy a valóság eseményeinek szekvenciáit egy morális dráma elemeinek jelentőségével ruházhassuk fel. Született-e valaha is olyan történeti narratíva, melyet ne hatott volna át a narrátor morális tudata, sőt még inkább annak morális autoritása? Nehéz megnevezni egyetlen egy történeti munkát is, mely a történeti narratíva klasszikus korában, a 19. században született, s melyet ne ruháztak volna fel az általa tárgyalt eseményekről való morális ítéletalkotás erejével.

De nem kell elhamarkodottan véleményt formálnunk erről pusztán 19. századi történeti szövegek alapján. A morális tudat működését megvizsgálhatjuk a teljes tökéletességgel megvalósult narratíva olyan késő középkori példáján is, mint például Dino Compagni 1310 és 1312 között íródott *Cronicája*, melyet általában valódi

történeti narratívának tartanak.¹⁸ Dino munkája nemcsak hogy „kitölti a hiátusokat”, melyeket az ugyanazon témával (a hatalmon lévő Guelf párt fekete és fehér frakciója közötti küzdelem Firenzében 1280 és 1312 között) foglalkozó évkönyvíró valószínűleg benne hagyott volna, s történetét egy hármás cselekménystruktúra jól felismerhető sémája szerint rendezi, de narratív egészet is teremt azáltal, hogy kifejezetten arról beszél, hogy egy társadalmi rendszer szolgálhat szilárd referencia-pontként a tűnékeny események folyamának kifejezetten erkölcsi jelentéssel való felruházásához. Ebből a szempontból a *Cronica* világos példája lehet annak, hogy a krónikaírónak mily nagy mértékben kell közelednie a morális vagy anagógikus allegória formájához, ha a narrativitás és a történetiség követelményének egyidejűleg meg akar felelni.

Érdeemes megfigyelni, hogy ahogy a krónika formáját felváltja a valódi történetírás, a krónika bizonyos ismertető jegyei eltűnnek. Mindenekelőtt nem jelölnek meg már konkrét patrónust. Dino narratívája nem fordul egy meghatározott patrónus autoritásához, ahogy azt még Richerus tette. Dino jogát az általa „látott és hallott”, figyelemre méltó események (*cose notevoli*) elbeszélésére egyszerűen saját látnoki képességére alapozza. „Senki sem látta ezeket az eseményeket kezdetüktől fogva [*principi*] biztosabban, mint én” – mondja. Remélt közönsége így nem egy speciális eszményi olvasó, ahogy Gerbert volt Richerus számára, hanem sokkal inkább egy csoport, amelyről feltételezhető, hogy osztja Dino nézeteit az események igazi természetéről, Firenze azon polgárai, akik – Dino megfogalmazása szerint – képesek arra, hogy felismerjék „az örök időkre uralkodó és kormányzó Isten jótéteményeit”. Ugyanakkor szól egy másik csoporthoz, Firenze romlott polgáraihoz is, akik felelősek a „konfliktusokért” (*discordie*), melyek mintegy három évtizedre megnyomorították a várost. Az előbbieik irányában elbeszélésének célja az ezektől a konfliktusoktól való megszabadulásba vetett hit ébrentartása, az utóbbiak felé pedig egyfajta figyelmeztetés és a bűnhődéssel való fenyegetés. Az utóbbi tíz év káoszát VII. Henrik császár Firenzébe érkezését követő eljövendő „virágzóbb” évekkel állítja szembe, ő majd megbünteti a népet, melynek „bűnös szokásai és hamisan szerzett jövedelmei” „korrumpáltak és tönkretették az egész világot”.¹⁹ Amit Kermode az elbeszélte események „jelentésbeli súlypontjának” nevez, az itt a jelen utáni közvetlen jövőbe „helyeződik előre”, abba a jövőbe, mely majd morálisan ítélkezik a gonoszok felett és megbünteti őket.²⁰

Az a jeremiáda, mellyel Dino munkáját befejezi, jelzi – állítják a kommentátorok –, hogy műve még az igazi történeti „objektivitás” szekuláris ideológiájának korszaka előtt íródott. De nehéz belátni, miként is lehetett volna elérni azt a fajta narratív befejezettséget, amiért Dino Compagni oly nagyon szokás dicsérni, ha nem jelöli meg implicit módon azokat a morális elveket, melyek alapján elkülönítette azokat a

¹⁸ La cronica di Dino Compagni delle cose occorrenti n' tempi suoi e La canzone morale Del Pregio dello stesso autore. Ed. Isidoro Del Lungo. 4. ed. rev. Florence, 1902. (a továbbiakban: Compagni); Barnes 80-81.

¹⁹ Compagni 5.

²⁰ Kermode, Frank: The Sense of an Ending: Studies in the Theory of Fiction. Oxford, 1967. 1. fejezet

valóságos eseményeket, melyeket feljegyzésre méltónak ítelt az arra méltatlanoktól. A narratíva keretében lejegyzett események épp annyiban tűnnek a valóság elemeinek, amennyiben a morális létezés egyfajta rendjéhez tartoznak, s jelentésüket épp e rendbe való behelyezésük adja meg. A leírt események épp annak megfelelően találnak helyet a valódiságukat igazoló narratívában, hogy azok elősegítik-e vagy sem a társadalmi rend megteremtését. Csak az Isten kormányzata és uralma, illetve a jelen firenzei társadalmi szituációjának anarchiája közötti kontraszt igazolhatja a befejező bekezdés apokaliptikus hangvételét és narratív funkcióját, a császár képének felvillantásával, aki majd eljön, hogy megzabolázza mindazokat, „akik rossz szokásaikkal a bűnt a földre hozták”. S csak valamiféle morális autoritás igazolhatja azt a fordulatot a narratívában, mely befejezést adhat. Dino narratívájának végét kifejezetten azonosítja egy a világ morális rendjében bekövetkező „fordulat”-tal. „A világ most újra fordul egyet [*Ora vi si ricomincia il mondo a rivolgere adosso*]...: a császár eljön, hogy meghódítson és elpusztítson téged, szárazföldön és vizen.”²¹

Ez a moralizáló befejezés az, ami miatt Dino *Cronicája* nem felel meg a modern „objektív” történeti elbeszélés követelményeinek. De éppen ez a moralizálás teszi lehetővé, hogy a munka véget érjen, illetve – az évkönyvek és krónikák műfajától eltérően – befejeződjön. S milyen más alapon fejeződhet be valóságos események narratívája? Amennyiben valóságos események együttesének elmesélésével van dolgunk, a „moralizálás mellett” milyen más befejezés képzelhető el egy effajta eseménysor végén? Mi más képezhet narratív befejezést, mint egy egyfajta morális rendből egy másikba való átmenet? Megvallom, én nem tudok valóságos események elbeszélésének más lehetséges „befejzési” módjáról, nem állíthatjuk ugyanis, hogy a valóságos események sora valóban véget ért, hogy a valóság maga megszűnt, hogy a valóság rendjének eseményei többé nem történnek. Effajta eseményeket csak akkor tekinthetünk megszűntnek, befejezettnek, ha egyfajta jelentésátvitel történik, mégpedig narratív eszközökkel, valamely fizikai vagy társadalmi térről egy másikra. Amennyiben hiányzik a morális érzékenység, ahogy az a valóság évkönyv típusú reprezentációjában előtűnik, vagy az csak potenciálisan van jelen, mint ahogy azt a krónikáknál láttuk, nemcsak a jelentés, hanem az effajta jelentésátvitel eszköze, azaz a narrativitás is hiányzik. Ahol viszont a valóság reprezentációjában a narrativitás jelen van, biztosak lehetünk abban, hogy ott a moralitás vagy a moralizálásra készítés is megtalálható. Nem lehetséges más forma, melyben a valóság felruházható olyan jelentéssel, mely önmaga teljességében mutatkozik meg, ugyanakkor megtagadja önmagát azáltal, hogy egy „másik sztori”-ba helyeződik át, mely „a vég” határain éppen csak túl „elmondásra vár”.

Ebben az írásban arra kerestem választ, hogy milyen értékeket kapcsolunk a narrativitáshoz, mindenekelőtt pedig a valóság reprezentációjának a történeti diskurzus formájában megtestesülő típusában. Felmerülhet az a gyanú, hogy eleve úgy kevertem a kártyákat, hogy az tézisemre nézve – mely szerint a narrativizált diskurzus a morális ítéletalkotás céljait szolgálja – kedvező legyen, hiszen csak középkori anyagot használtam fel. S talán így is van, de maga a modern történetírói társadalom tesz különbséget az évkönyv, a krónika és a történeti diskurzus formái között

²¹ Compagni 209-210.

aszerint, hogy azok mennyire felelnek meg avagy sem a narratív egész követelményeinek. A történészeknek azonban azt a tényt még meg kell magyarázniuk, hogy amikor saját megítélésük szerint a történetírás „objektív” tudományággá alakult át, a teljesen „objektív” – speciális, mégis tudományos jellegű – diszciplinává való érés egyik jeleként épp a történeti diskurzus narrativitását ünnepeleék. Ők maguk transzformálták a narrativitást egyfajta beszédmódból olyan formai paradigmává, melyben a valóság maga megnyilatkozik egy „realisztikus” tudatban [*„realistic” consciousness*]. Ők maguk tették értékke a narrativitást, melynek jelenléte egy „valóságos” eseményekkel foglalkozó diskurzusban jelzi annak objektivitását, komolyságát és valószerűségét.

Annak kimutatására törekedtem, hogy a valóságos események reprezentációjában a narrativitásnak tulajdonított érték abból a vágyból táplálkozik, hogy a valóság eseményeit az életnek oly koherenciát, integritást, teljességet és befejezettséget felmutató képében ábrázoljuk, amely kép csak a fantázia szülötte, s nem is lehet más. Az az elképzelés, hogy a valóságos események szekvenciái a történetek ugyanolyan formai jegyeivel rendelkeznek, mint a képzeletbeli események csakis vágyakban, ábrándokban, a képzeletben gyökerezhet. A világ valóban jól megszerkesztett történetek formájában áll elénk, központi témával, markánsan jelzett felütéssel, középrésszel és befejezéssel, s olyan koherenciával, amely lehetővé teszi számunkra, hogy meglássuk „a véget” a kezdet kezdetén? Vagy sokkal inkább olyan formában, mint amelyet az évkönyv vagy a krónika műfaja sugall; mint kezdet és befejezés nélküli pusztasor eseménysor vagy mint kezdetek szekvenciái, melyek csak véget érnek, de nem fejeződnek be? S vajon a világ, még a társadalmi világ is, már eleve narrativizált, „ön maga beszélő” formában érkezik hozzánk, azon képességünk határain túlról, mely tudományos értelmezést ad e világnak? Vagy egy ilyen ön maga beszélő és önmagát egy történet formájában feltáró világ fikciója ahhoz szükséges, hogy megteremtjük azt a morális autoritást, amely nélkül a társadalmi valóság fogalma elképzelhetetlen volna? Ha csak a reprezentáció valóság-hűségéről lenne szó, könnyű lenne amellett érvelni, hogy a valóság olyan formákban kínálja magát megragadásra, mint amelyet az évkönyv és a krónika képvisel. Lehetséges, hogy az objektivitás rovásukra írt hiánya, mely a valóság megfelelő narrativizálásának hiányosságában megmutatkozik náluk, egyáltalán nem a percepció módjának eltéréseivel függ össze, hanem azzal, hogy nem reprezentálják a morális aspektust az esztétikai mögött? S tudunk-e választ adni erre a kérdésre anélkül, hogy ne kezdenénk az objektivitás történetének narratív elbeszélésébe, olyan elbeszélésbe, amely már megelőlegezné azon történet kimenetelét, melyet az általában vett morális érdekében mondanánk el? Tudunk-e bármikor is elbeszélni morális ítéletalkotás nélkül?

Fordította: Deák Ágnes